РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента,
доцента кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Дубова Геннадія Олексійовича
на дисертацію Крапивіна Євгена Олексійовича
на тему "Основні засади юридичного позитивізму у сучасних доктринах Великої Британії та США", подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі юридичних наук, галузь знань 08 "Право", спеціальність 081 "Право"

Вступ.

Дисертант Крапивін Є.О. досліджує одну з найбільш складних проблем сучасної теорії права — проблему праворозуміння. У англо-американській традиції, якій присвячено значну частину дослідження, цей феномен традиційно позначається як «концепція права» (concept of law). Вітчизняна теорія права оперує категорією «типів праворозуміння», у межах якої юридичний позитивізм (зокрема його англо-американський варіант) посідає важливе місце. Автор послідовно розглядає історію формування англо-американського юридичного позитивізму, теоретичні ідеї основних постатей сучасного етапу його розвитку (Г. Гарт, Дж. Раз, К. Хімма, С. Шапіро) крізь призму трьох основних складових (тез) – соціальної (тези про соціальні джерела права), тези про відокремлюваність права і моралі та тези щодо примусової природи права. Крім того автор досліджує критику з боку природно-правового типу праворозуміння, сформовану в межах цієї ж англо-американської наукової традиції (Розділ 2) та практичні аспекти застосування теоретичних ідей в прецедентній практиці Верховного Суду США та квазі-прецедентній практиці українських судів (Верховний Суд, Конституційний Суд України) (Розділ 3). Не менш важливим є те, що дисертант активно працює з джерелами, які раніше не перекладалися українською мовою та не вводилися в широкий вітчизняний науковий обіг.

Науковий рівень дисертації і наукових публікацій здобувача, зокрема новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукова обґрунтованість та відповідність темі дисертації.

Дисертаційна робота Крапивіна Є.О. складається зі вступу, трьох розділів, що містять дванадцять підрозділів, висновків до підрозділів, загальних висновків, одного додатку та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 217 сторінок, з них 160 сторінок – основний текст, 24 сторінки – список використаних джерел (252 найменування), 2 сторінки – один додаток.

КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Вх. № 414 «42»
«10» 06 2026 р.

Основні результати наукової роботи були обговорювались у межах науково-практичних конференцій, за результатами яких було опубліковано такі тези:

- Крапивін Є.О. Л.Й. Петражицький та сучасний англо-американський юридичний позитивізм. VII Міжнародна науково-практична конференція «Соціологічні проблеми права» «Вплив ідей Л. Й. Петражицького на сучасну політико-правову доктрину (до 156 річчя від дня народження науковця». 13 квітня 2023 року. КНУ ім. Т. Шевченка. С. 81-84.

- Крапивін Є.О. Пріоритезація, кримінальна політика і моральна філософія: перспективи в Україні. Науково-практичний круглий стіл на тему : «Пріоритети кримінального судочинства та відновлення справедливості в контексті російсько-українського збройного конфлікту». 23 вересня 2025 року. Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса. С. 104-107.

- Крапивін Є.О. Праворозуміння Конституційного Суду України: природно-правове чи позитивістське? Науково-практична конференція «Загальнотеоретичне правознавство: перспективи розвитку». 5-6 грудня 2025 року. Національний університет «Києво-Могилянська академія».

Основні положення, висновки та пропозицій, що сформовані у дисертації, були відображені у 8 наукових публікаціях, зокрема – у 5 статтях у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України, та у 3 тезах наукових доповідей.

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань під час аналізу предмета дослідження використовувалися загальнонаукові *методи* (аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, моделювання) та конкретно-наукові.

Зокрема в Розділі 1.2 «Основні етапи розвитку доктрини сучасного англо-американського юридичного позитивізму» активно використовувався *історичний* метод з метою періодизації розвитку юридичного позитивізму.

Логічний метод використаний для вивчення формування наукових напрямів юридичного позитивізму (підрозділи 1.3-1.6 дисертації).

Крім того використовувались *порівняльний* метод (для зіставлення різних типів праворозуміння – юридичного позитивізму, природно-правового типу праворозуміння та інших), *системний* (для аналізу взаємозв'язку права з мораллю), *формально-аналітичний* (для формулювання положень типів праворозуміння та їх зв'язку з різними соціальними регуляторами), *емпіричні методи* (контент-аналіз судових рішень Конституційного Суду України та Верховного Суду) та *формально-логічний* метод.

Теоретичну основу дослідження складають позиції та висновки українських та іноземних вчених у різних юридичних науках: загальної теорії права, філософії права, міжнародного права, зокрема, міжнародного права прав людини, кримінального права (в частині аналізу правових позицій Конституційного Суду України та Верховного Суду). Ідеї основних авторів дисертації, теоретичні концепції яких досліджуються (Г. Гарт, Дж. Раз, К. Хімма,

С. Шапіро), досліджені мовою оригіналу, а цитати Крапивіна Є.О. подаються здебільшого в авторському перекладі.

Нормативну базу становлять – Конституція України, рішення Конституційного Суду України, Верховного Суду, Конституції США, рішення Верховного Суду США.

Мета дисертаційної роботи визначена як розгляд ключових ідей сучасного англо-американського юридичного позитивізму, оцінку його критики з боку англо-американських непозитивістських позицій (насамперед природно-правових). Крім того метою визначено проведення аналізу практики застосування вищими судовими інстанціями України здобутків юридичного позитивізму як підходу, що дозволяє досягти стабільності судової практики і функціонування правової системи в цілому.

Дисертацію та наукові публікації виконано на належному науковому рівні. Дисертацію та наукові публікації написано з дотриманням наукового стилю, зміст дисертації та наукових публікацій відповідає темі дисертації, виклад матеріалу має логічний та послідовний характер.

За підсумками роботи над дисертаційним дослідженням Крапивін Є.О. сформулював низку положень, висновків та пропозицій, які мають характер наукової новизни.

На такий характер роботи, зокрема, вказує ґрунтовне опрацювання первинних текстів англійською мовою, заслуговує високої оцінки. Наукова новизна роботи в цьому аспекті не викликає сумнівів. Саме тому окремої уваги заслуговує Додаток №1 — тезаурус (словник) ключових термінів. Цей інструмент є корисним для подальших дослідників теми і може стати важливою довідковою базою. В умовах відсутності перекладу ключових текстів згаданих авторів українською, дисертація Крапивіна Є.О. може використовуватись також з педагогічною метою – підготовки студентів-правників та фахівців у галузі соціальних наук.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Можна констатувати, що Крапивін Є.О. в основному виконав поставлені перед ним наукові завдання.

У дослідженні такого обсягу та рівня складності чітке окреслення дослідницької оптики автора є критично важливим. Однак саме в цьому аспекті дисертація має певні недоліки. Тема праворозуміння є надзвичайно широкою, щороку у світі публікуються сотні робіт з англо-американської теорії права, тому без жорсткого фокусування опанувати цей масив практично неможливо. Разом з тим, взаємозв'язок методологічних підходів, викладених у розділі 1.1 та розділі 3.1, хоча й проголошений, потребує суттєвого посилення та більшої експліцитності. Автор аналізує позиції ключових теоретиків крізь призму трьох

центральних тез (тези про соціальні джерела права, тези про відокремлюваність права і моралі та тези щодо примусової природи права) і намагається застосувати ту саму рамку до судової практики Верховного Суду та Конституційного Суду України.

Проте, цей взаємозв'язок виглядає недостатньо чітко визначеним і недостатньо обґрунтованим. Зокрема, не завжди переконливо показано, чому саме ці три тези були обрані як універсальний методологічний інструмент, а не інші можливі критерії. Кореляція між теоретичним і емпіричним блоками іноді носить дещо механічний характер і потребує глибшого теоретичного обґрунтування.

Крім того, враховуючи принцип «суд знає право» (iura novit curia), пошук «зачіпок» у судовій практиці є вкрай непростим завданням, і в дисертації не завжди вдається продемонструвати достатню переконливість таких інтерпретацій. Подекуди вони виглядають дещо натягнутими. У зв'язку з цим запропонований методологічний інструментарій, попри його евристичний потенціал, потребує більш ретельної розробки, чіткішого викладу та посиленого теоретичного підкріплення.

Що стосується згадано вже тезаурусу (Додатку №1), то варто було б розширити цей додаток шляхом: пояснення мотивів вибору тих чи інших стратегій; співставлення запропонованих варіантів зі слабшими (альтернативними) перекладами; фіксації хибних або поверхневих перекладацьких підходів, що траплялися в попередніх спробах ознайомлення української науки з англо-американською теорією права. Така робота суттєво підвищила б наукову цінність тезаурусу.

Однак наведені зауваження та побажання здебільшого носять дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Крапивіна Є.О.

Представлена дисертаційна робота Крапивіна Євгена Олексійовича «Основні засади юридичного позитивізму у сучасних доктринах Великої Британії та США» є завершеною роботою, сформульовані у ній наукові результати містять елементи наукової новизни, які мають теоретичне і практичне значення для науки теорії права, філософії права.

Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (у редакції постанови КМУ від 08 квітня 2025 року № 426), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з постановою КМУ від 03 травня 2024 року № 507), а її автор

– Крапивін Євген Олексійович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Висновок. Дисертація на тему «Основні засади юридичного позитивізму у сучасних доктринах Великої Британії та США» та наукові публікації Крапивіна Євгена Олексійовича виконані на належному науковому рівні. Дисертація відповідає вимогам, які ставляться до кваліфікаційної роботи, що подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі юридичних наук, галузь знань 08 “Право”, спеціальність 081 “Право”, та може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії права
та держави Навчально-наукового інституту
права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка **Геннадій ДУБОВ**

Підпис засвідчую
Вчений секретар
КАРАУЛЬНА
10.06.26

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Вх. № 414-417
«10» 06 2026 р.